ЧОР РОССИЯСИ МУСТАМЛАКАЧИЛИК ДАВРИДА ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ АНДИЖОН УЕЗДИДА ЗАМОНАВИЙ ТИББИЙ ХИЗМАТ КЎРСАТИШ ТАРИХИДАН

Базоров Қосимжон,
Андижон давлат педагогика институти
ижтимоий фанлар кафедраси ўқитувчиси
UDK: 94(575.1)
https://orcid.org/0009-0006-8991-5784

Аннотация: Ушбу мақолада Россия мустамлакачилари томонидан босиб олгандан кейин маҳаллий аҳолига ўз даврининг замонавий тиббий хизматни Фарғона вилоятидаги уездларда қандай амалга оширилгани ҳақида. Рус маъмурияти маҳаллий халққа замонавий тиббий хизматни кўрсатишда рус шифокорларидан фойдаланишади, бунинг учун рус харбий врачларидан фойдаланишади. Замонавий тиббий ёрдам учун маҳаллий халқдан таржимонлар ёллашади. Мақолада замонавий тиббий хизматни амалга оширилиши Фарғона вилоятини Қўқон, Чуст, Наманган, Андижон уездларида замонавий тиббиётни маҳаллий халқ орасига олиб кириш ёритилиб, бунда тиббиёт биноларини қуриш учун ажратилган маблағлар, тиббиёт ходимларига яратилган шароит ҳақида, уларга тўланадиган иш ҳақлари, дори-дармонга ажратилган маблағлар тўғрисида ёритилади. Замонавий тиббий хизматни Андижон уездида амалга оширилишига эътибор қаратилган. Андижон уездига қарашли волостларда тиббиёт муассасаларини қурилиши беморларга яратилган шароит, уларга кўрсатилган тиббий хизматлар ҳақида ёзилган.

Калит сўзлар: империя, шифокор, фелъдшер, акушер, доя, госпиталь, гарнизон, уезд, хирург, академия, эпидемия, генерал-губернатор, стипендия, ординатор, санитар, топограф, экспертиза, суд, амбулатор, врач, низом, стационар, инспектор, полиция, инженер.

Аннотация: В этой статье рассказывается о том, как после завоевания русскими колонистами в уездах Ферганской губернии было введено современное медицинское обслуживание местного населения своего времени. Российские власти используют российских врачей для оказания современного медицинского обслуживания коренному населению, для этого используют российских военных врачей. Для оказания современной медицинской помощи местные жители нанимают переводчиков. В статье освещается внедрение современного медицинского обслуживания в Кокандском, Чустском, Наманганском, Андижанском уездах Ферганской области, внедрение современной медицины среди местного населения, рассказывается о средствах, выделенных на строительство медицинских зданий, об условиях, созданных для медицинских работников, о заработной плате, выплачиваемой им, о средствах, выделенных на лекарства.Основное внимание уделяется современному медицинскому обслуживанию в Андижанском уезде. Строительство медицинских учреждений в волостях, относящихся к андижанскому уезду, было обусловлено созданными условиями для больных, оказываемыми им медицинскими услугами.

Ключевые слова: империя, врач, фельдшер, акушерка, доярка, госпиталь, гарнизон, провинция, хирург, академия, эпидемия, генерал-губернатор, стипендия, ординатор, санитар, топограф, экспертиза, суд, амбулатория, врач, Устав, стационарный, инспектор, полиция, инженер.

Annotation: this article tells how the modern medical service of its time to the local population after the conquest by the Russian colonists was carried out in the uyezds in Fergana farewell. Russian civil servants use Russian doctors to provide modern medical services to the local people, for this they use Russian military doctors. For modern medical care, translators from the mahallshy people are hired. The article covers the implementation of modern medical services in Kokand,Chust, Namangan, Andijan uyezds of Fergana province, bringing modern medicine among the local people, in which funds allocated for the construction of medical buildings, on conditions created for medical workers, on work bills paid to them, on funds allocated for medicines.The emphasis is on the implementation of modern medical services in Andijan uyezd. The construction of medical institutions in the volosts under Andijan uyezd is written on the conditions created for patients, the medical services provided to them.

Keywords: Empire, doctor, paramedic, obstetrician, milking, hospital, Garrison, province, surgeon, Academy, epidemic, governor general, scholarship, ordinary, sanitary, topogrf, examination, court, outpatient, doctor, Charter, stationary, inspector, police, engineer.

КИРИШ (ВВЕДЕНИЕ/ INTRODUCTION). Россия империяси маъмурияти Туркистонни бошқаришда маҳаллий аҳолининг босқинчиларга нисбатан душманлик кайфиятини бартараф этиш учун биринчи навбатда шифокорлар, фельдшерлар, айниқса, акушер ва дояларга катта умид боғлаган эди. Бироқ дастлаб бу соҳада аҳвол шундай эдики, тиббиёт ходимларининг асосий қисми аввало, фақатгина ўлкада жойлаштирилган ҳарбий госпиталлар, ҳарбий қисмлар ва гарнизонларда хизмат қилган шифокорлардан иборат эди. Шунингдек, маҳаллий аҳоли орасида шифокорларга тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилувчиларнинг асосий қисмини фақатгина маҳаллий амалдорлар ва уларнинг оила аъзоларигина ташкил қилар эди. Маҳаллий халқ кўпроқ маҳаллий табибларга мурожаат қилишар эди.

МУҲОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Рус ҳукумати ўлканинг туб аҳолисига тиббий хизмат кўрсатиш ва аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш масаласига жиддий эътибор бермаган эди Вақт ўтиши билан нафақат маҳаллий аҳоли, балки ўлкага кўчириб жойлаштирилган русийзабон аҳоли соғлиғига доимо хавф солиб турадиган турли эпидемиялар ва оммавий касалликлар олдида чор ҳукумати аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш учун ўлкада тиббиёт ходимлари сонини ошириш чора-тадбирларини кўришга мажбур бўлди, Бу соҳадаги иш 1872-йил 8-апрелда Туркистон Тиббиёт Бош Бошқармаси таклифига кўра, Петербург тиббий-хирургия академиясини тамомлагандан сўнг Туркистон генерал-губернаторлигида хизмат қилиш шарти билан 12 та стипендиядан ажратишдан бошланди. Стипендия олиб ўқиган талабалар ўқишни битиргандан сўнг давлат хизматини ўташ учун Туркистонга жўнатилган. Туркистонда давлат хизматини ўташ учун юборилган шифокорлар, аввало, Туркистон генерал-губернаторлиги Ҳарбий-тиббиёт бошқармасининг топшириғига асосан ўлканинг тиббий-топографик тавсифини ишлаб чиқишга жалб этилган. Мисол учун, 1876 йилда Фарғона областининг Қўқон шаҳрига юборилган шифокор Малишевский, Чуст уезди шифокори вазифасини бажарувчи, кичик ординатор Мазуркевич, Андижон уезди шифокори вазифасини бажарувчи шифокор(исми номаълум), Ўш уезди шифокори вазифасини бажарувчи Ларионовлар ўзларига бириктирилган уездларнинг географик жойлашуви, иқлими, умумий ер майдони, тупроғининг таркиби ва намлиги шаҳар ичидан ва атрофидан оқиб ўтувчи дарёлар ва ариқларнинг йўналишлари бозорлар, қушхоналар ва кўчаларнинг санитар ҳолати, ҳолати ва хусусиятлари, қабристонлар, ва уларнинг ҳолати, аҳоли ва хонадонларнинг сони ҳамда сурункали,

кенг тарқалган касалликлар ва уларнинг келиб чиқиш сабабларини ўрганганлар.

Тўпланган маълумотлар асосида тиббий топографик ҳисоботлар тайёрлаб, Фарғона области бошқармасига тақдим этганлар. Бундан ташқари, харбий-шифокорлар маҳаллий табиблар фаолияти билан танишиб, улар билан сухбатлашган холда халқ табобатида турли касалликларни даволашда қўлланиладиган дори воситалар хусусида хам маълумотлар тўплаганлар 1 XIX асрнинг 60-йилларидан бошлаб Россия империяси томонидан Туркистон ўлкасида жойлаштирилган харбий қисмлар ва янги ташкил қилинган ахоли пунктларида тиббий ҳолатни назорат қилиш, маҳаллий ахоли ўртасида эпидемик касалликларга қарши курашиш ва олдини олиш мақсадида европача тиббиёт муассасалари ташкил қилина бошлади. 1876 йилдан бошлаб Фарғона областининг йирик шахарларида русийзабон маҳаллий ахолига тиббий хизмат кўрсатиш мақсадида амбулатор шифохоналар очиш масаласи кўтарила бошлади. Бунинг натижасида, 1882 йилга келиб Фарғона областида 7 та, жумладан, Янги Марғилонда (ҳозирги Фарғона) 20 ўрин, Марғилонда 15 ўрин, 10, Чустда 5 ўрин, Наманганда 10 ўрин, Андижонда 15 ўрин ва Ўшда 5 ўрин, жами 90 ўринга эга бўлган амбулатор шифохоналар фаолият кўрсатишни бошлаган. Дастлабки йилларда ушбу амбулатор шифохоналар ижарага олинган, шахарларнинг ахоли қатновига қулай марказий кўчаларидаги хонадонларда жойлашган. Кейинчалик областдаги барча уездларда маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан амбулаториялар учун махсус бинолар қуриш бошланган. Қурилиш ишлари тендер асосида ташкил қилиниб, маҳаллий 1886 йил 12 июнда тасдиқланган “Туркистон ўлкасини бошқариш тўғрисида” ги Низомига асосан 14 та уездда уезд шифокори лавозими таъсис этилиши минтақада соғлиқни сақлаш тизими шаклланишининг асосий босқичларидан бири бўлди. Низомга асосан, уезд шифокорига 1500 рубль, унинг таржимонига 180 рубль ва уезд фельдшерига 360 рубль йиллик иш хақи белгиланди. Бундан ташқари, 1906 йилгача уезд шифокорига унинг суд-тиббиёт экспертизаларини ўтказиш учун қилинадиган сафар харажатлари учун йиллик 300 рубль қўшимча иш хақи тўланган. 1886 йил 30 сентябрда “Фарғона области шаҳар касалхоналари тўғрисида” ги Низом қабул қилиниб, Қўқон, Андижон, Наманган, Ўш ва Янги Марғилон (ҳозирги Фарғона) шаҳар касалхоналари ҳамда Марғилон ва Чуст шаҳарларида амбулаториялар ташкил этилган. Бу касалхоналарда ўткир ва сурункали касалликларга чалинган маҳаллий ва Европа миллатига мансуб ахоли қабул қилиниб, уларни тиббий кўрикдан ўтказиш ва тиббий маслахат хамда дори-дармонлар бериш бепул тарзда амалга оширилган. Касалхонани бошқариш, беморларни қабул қилиш ва рўйхатга олиш касалхона шифокори (уезд шифокори)нинг мажбурияти хисобланган.

Шифокор тиббиёт бўлимини бошқариш билан бирга фельдшерликка қизиққан лаёқатли маҳаллий ёшларда тиббий малака шакллантириш масъулиятини хам ўз зиммасига олган. Шаҳар касалхоналари низомига кўра, касалхона хўжалик бўлими уезд бошлиғи раислигида, уезд врачи ва уезд бошқармасининг бир нафар рахбар ходимидан ташкил топган хўжалик қўмитаси томонидан бошқарилган. Касалхона фаолияти нозир орқали Фарғона области шифокори ва област маъмурияти томонидан назорат қилиб борилган. Нозир уезд бошлиғи томонидан тайинланган. Фельдшер эса, уезд врачи томонидан танлаб олинган ва уезд бошлиғи томонидан лавозимга тайинланган. Нозир ва фельдшерлар касалхона атрофида яшаши учун турар-жойга эга бўлиши кераклиги белгиланган. Шахар касалхоналарининг штат бирликлари ва моддий таъминоти касалхона жойлашган уезд ахолисининг сони ва уезд хусусиятларидан келиб чиққан холда белгиланган. Жумладан, Қўқон ва Наманган шахарларида касалхона 20

ўринга эга бўлса, Андижон ва Ўш шаҳарларида 15 ўринга эга бўлган. Янги муассасада тиббий хизмат кўрсатиш ҳамда хўжалик ишларини бошқариш уезд врачлари зиммасига юклатилган. Муассаса фаолиятини назорат қилиш ва юзага келиши мумкин бўлган муаммоларни ҳал этиш Фарғона области губернатори зиммасига юклатилган. Беморларни кунлик қабул қилиш ва муассаса хўжалик ишларини юритиш фельдшер томонидан олиб борилган. Фельдшер уезд врачи томонидан танлаб олинган ҳамда уезд бошлиғи томонидан лавозимга тайинланган. У тиббий кўрик муассасасида турар жойга эга бўлган ва шу ерда истиқомат қилган. Уезд врачи беморларни қабул қилиш учун камида икки марта, асосан, бозор кунларида тиббий кўрик муассасасига келиб турган. Ушбу тиббиёт муассасалари учта доимий ўринга эга бўлиб, ҳар бир беморнинг таъминоти учун кунлик харажат 40 тийинни ташкил қилган.

Беморларнинг таъминоти (шу жумладан, жиҳозларни таъмирлаш, озиқ-овқат, кийим-кечак, ёритиш ва иситиш ишлари) учун бир йилда жами 468 рубль маблағ ажратилган. Фельдшер йиллик 500 рубль, хизматчи-ошпаз эса 180 рубль маош билан таъминланган. XIX асрнинг 80-йилларидан маҳаллий аҳоли менталитетидан келиб чиққан ҳолда, аёллар ва болалар учун мўлжалланган шифохоналар очила бошлаган. 1887 йил 12 сентябрда Туркистон генерал-губернаторининг №99-сонли буйруғи билан Андижонда аёллар ва болалар шифохонасини очишга рухсат берилган. Шифохонага Туркистон Генерал-губернаторлигининг 1887 йил 23 октябрдаги №126- сонли буйруғи билан Терск области, Владикавказ шаҳрида яшовчи шифокор-аёл Олимпиада Сольнишкина мудира этиб тайинланган. Шифохона учун Андижон шаҳрида махсус бино бўлмаганлиги учун маҳаллий тадбиркор Шамсиддин Хўжа эгалигидаги уй ижарага олинган. Шамсиддин Хўжа олдиндан 700 рубль ва ҳар йили 300 рубль ижара ҳақи тўлаш шарти билан 1888 йил баҳоридан шифохона учун 3 та хона, алоҳида ваннахонага эга бўлган янги бино қуриб беришни таклиф қилган. Туркистон генерал-губернатори томонидан бино қурилиши учун берилган таклиф ижобий баҳоланиб, маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан кўрсатилган суммани ажратиш учун рухсат берилган. Туркистон Округ Ҳарбий-тиббиёт инспектори И.П. Суворовнинг 1888 йил 17 августидаги мурожаатномасида кўрсатилишича, шифохона 1888 йил 8 февралдан ўз фаолиятини бошлаган.

Юқоридаги шифохоналарга тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилувчи аёллар ва болаларга тиббий маслаҳат, дори-дармон ва бошқа ашёлар бепул тарзда берилган. Шифохонанинг тиббиёт ва хўжалик бўлимларини бошқариш Округ ҳарбий-тиббиёт инспектори томонидан танлаб олинган аёл-шифокорлар зиммасига юклатилган. Улар беморларни қабул қилиш учун ҳар куни эрталаб соат 9 дан 14 гача шифохонада бўлишган. Шифохоналарда бир нафардан фельдшер-аёллар ҳам ишлаган. Улар беморларни қабул қилиш, ҳужжат ишларини юритиш ва шифокор-аёл томонидан берилган бошқа мажбуриятларни бажарган ҳамда тиббий ёрдам учун беморларнинг уйларига ташриф жараёнида шифокор-аёлга ҳамроҳлик қилишган. Шифохоналарда тиббиёт ходимларидан ташқари бир нафардан таржимон аёл, хизматкор аёл ва ҳовлибонлар ҳам ишлаганлар. Уларни ишга ёллаш ва ишдан бўшатиш уезд бошлиғи тавсиясига кўра, шифокор-аёл томонидан ҳал этилган. Хизматкор аёл ва ҳовлибонлар рус тилидан хабардор бўлиши ва шифохона ишларида ўзаро бир-бирларига ёрдам бериши шарт бўлган. Шифохона таъминоти ва ходимларнинг маошлари уездлар ёки шаҳар бюджети маблағлари ҳисобидан қопланган. Туркистон генерал-губернатори томонидан 1892 йил 30 июнда тасдиқланган “Эски Марғилон, Қўқон, Андижон ва Наманган шаҳарларида 10 та доимий ётоқ жойига эга бўлган маҳаллий аёллар ва болалар шифохоналарининг штат бирликлари

тўғрисида” ги қарорга кўра, шифохонада 3 нафар тиббиёт ходими ва 6 нафар ёрдамчи ходимлар штат бирликлари белгиланган. Шифохонанинг йиллик моддий таъминоти учун 6434 рубль маблағ йўналтирилган. Шундай қилиб, XX асрнинг бошларига келиб, 1900 йилда Фарғона областида доимий ётоқ жойга эга бўлган жами 11 та тиббиёт муассасалари аҳолига тиббий хизмат кўрсатган. Улар, 5 та шаҳар касалхоналари, 4 та аёллар ва болалар шифохоналари ҳамда 2 та тиббий кўрик муассасалари бўлиб, барчаси шаҳарларда жойлашган ҳамда маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан таъминланган. Умуман, ўлка аҳолиси янгича тиббий муассасаларни аста-секинлик билан қабул қила бошлаган. Бундай муассасалар маҳаллий аҳоли учун тамоман маблағнинг етишмаганлиги сабабли, Туркистон генерал-губернатори Кенгаши шифохона қурилиши учун энг зарур ҳисобланган участкаларни аниқлаш, ҳудудлар имкониятидан келиб чиққан ҳолда шифохона лойиҳасини қайта ишлаб чиқиш ва мавжуд маблағни фақат шу шифохоналарни қуришгагина йўналтириш лозим, деган хулосага келган. Шу хулоса бўйича, Фарғона областида шифохона қурилиши зарур деб ҳисобланган 10 та участка танлаб олиниб, лойиҳаси ва харажатлар сметаси ишлаб чиқилган. Ушбу участка шифохоналари учун Андижон уездида Жалолобод, Бозоркўрғон, Избоскан, волостлари марказларидан 1200 кв. саржиндан кам бўлмаган ер ажратилиши кўзда тутилган. 1910 йил сентябр ойида 1910-1912 йилларда Туркистон ўлкаси областларида 22 та участка шифохоналарини қуриш учун 497569 рубль 69 тийин маблағ ажратилган. Шу жумладан, Фарғона областида танлаб олинган 10 та участкада шифохоналар қурилишига 198729 рубль 22 тийин маблағ йўналтирилган. Ушбу маблағ белгиланган шифохоналар қурилиши учун етарли бўлмаганлиги сабабли, шифохона лойиҳаси сметаси арзонлаштирилган ҳолда қайта ишлаб чиқилган.

Мисол учун, Избоскан, Заркент, Бозоркўрғон ва Водил қишлоқларидаги шифохоналарини пишган ғишт ўрнига маҳаллий тошдан барпо этиш ҳисобига шифохоналарнинг харажатлар сметаси 4147 рублга арзонлаштирилган. Участка шифохоналари қурилиши тендер асосида маҳаллий тадбиркор усталар томонидан олиб борилган. Шу йили Фарғона областидаги участка шифохоналари қурилишига қўшимча 139669 рубль маблағ ажратилиб, қурилиш ишлари жадаллаштирилган. 14 июнда эса тендер асосида Андижон уезднинг Избоскан, 14 июнда эса тендер асосида Андижон уезднинг Избоскан, қишлоқларидаги участка шифохоналари қурилиши бошланган. Шундай қилиб, Андижон уезднинг Избоскан, қишлоқ аҳолисига стационар тиббий хизмат кўрсатила бошлаган шифохоналарнинг қурилишига Избосканда 32666 рубль Андижон уезднинг Бозоркўрғон қишлоғидаги участка шифохонасини қуришга 30339 рубль ажратилиб, қурилиш ишларига киришилган. Тиббий участкаларида тиббиёт ходимларига турар жой қуриш мақсадида қуйидаги ҳисобдаги маблағлар йўналтирилган:

Андижон уезди бўйича: Бозоркўрғон участкасида тиббиёт ходимларига турар-жой қуриш учун 20312,57 рубль;

Избоскан участкасида шу иш учун 19816,32 рубль;

Қўрғонтепа участка шифохонасини куришга 35755,46 рубль, участкасида тиббиёт ходимларига турар-жой қуриш учун 20000,45 рубль;

Жалолобод участка шифохонасини куриш учун 36607,28 рубль, участка тиббиёт ходимлари учун турар-жойлар қуришга 21155,50 рубль;

Мазкур участка шифохоналарининг ҳар бири учун 2900 рубль миқдорида тиббиёт ва хўжалик ашёлари сотиб олинган. Дори-дармон ва боғлов материаллари учун белгиланган тартибда ҳар бир тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилувчига 5 тийиндан ажратилган. Юқоридаги ҳолатдан келиб чиқиб, 1913 йилда Туркистон генерал-губернатори

В.Е.Флугнинг сўровномасига асосан, қишлоқ участка шифохоналари тармоғини кенгайтириш мақсадида 1905 йилги қонунда белгиланганидан ташқари областларда уездлар бўйича нечта участка шифохоналари қуриш талаб этилиши масаласини қайта кўриб чиқилиб, тегишли таклифлар киритилган. Унга кўра Андижон уездида учта, шуни ҳам алоҳида қайд этиш лозимки, айрим маҳаллий тадбиркорларнинг соғлиқни сақлаш тизимининг танг аҳволидан келиб чиққан ҳолда областда хайрия йўли билан хусусий касалхоналар қуриш ва уларни моддий таъминлашга рухсат беришини сўраб, Туркистон ўлка бошқармасига қилинган мурожаатлари бор.

Верста (қадимий рус ўлчов бирлиги. Қиймати500 саженга, яъни 1,0668 км га тенг Верстаси (1000 сажен; 2,1336 км) қўлланилган. Бундай верста чегараларни белгилаш ва аҳоли яшайдиган пунктлар орасидаги масофани аниқлаш учун ишлатилган неча бор қаттиқ қаршиликка учраган. Мисол учун, 1913 йил 10 декабрда андижонлик 2-гильдия савдогари, Миркомилбой Мирмўминбоевнинг уезд бошлиғи номига Андижоннинг Гултепа майдонида аҳоли фойдаланиши учун турли миллат вакиллари, эркак ва аёлларга мўлжалланган, қирқ ўринли намунали шифохона ва бошқа ижтимоий биноларни қурилишига рухсат сўраб ёзган аризаси Андижон хўжалик бошқармасида кўриб чиқилади. Аризада қурилажак шифохонанинг жарроҳлик, туғруқхона, ички касалликлар, секцион камералар ва ўликларни сақлаш учун ертўла, дезинфекцион камера каби бўлимлар ҳамда шифохона бошлиқлари, ходимлари ва турли хизматчилар учун махсус бинога эга бўлиши, шифохона биносида марказий иситиш бўлими ҳамда сувларни биологик тозалаш хизматлари ташкил этилиши қайд этилади. Шунингдек, М.Мирмўминбоев, шифохона ва бошқа ижтимоий объектлар қурилишига 500 минг сўм ажратишини, шифохонани уч йил давомида ўз ҳисобидан таъминлашни бўйнига олишини айтади. Лекин, шунга қарамай, “Миркомилбой шаҳар марказини эгаллашга ҳаракат қиляпти”, “шаҳар марказида шифохона қуриш гигиена жиҳатдан хавфли, қолаверса, Андижон шаҳри аҳолиси учун мавжуд 30 касалга мўлжалланган шифохонанинг ўзи етарли” каби асоссиз баҳоналар кўрсатилган ҳолда кўпчилик овози билан шифохона қурилишига қаршилик кўрсатилади

ХУЛОСА (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Хулоса қилиб айтганда умуман Ўрта Осиё халқларига замонавий медицина хизматидан фойдаланишда албатта Рус врачларини хизмати ва роли катта бўлди. Вақт ўтиши билан замонавий тиббиётнинг фойдаларини билган маҳаллий аҳоли европалик шифокорларнинг фаолиятига қизиқа бошлаган ҳамда уларга тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилувчилар сони йилдан - йилга кўпайиб борган.

Шунга қарамай, тиббиёт муассасалари шифокорларининг хулосаларига кўра, аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш қониқарли даражада ташкил этилмаган. Халқимиз секин- асталик билан замонавий медицинадан фойдаланиш маданиятини ўзлаштириб олиш билан бирга замонавий медицинани ривожланишига ҳам ўз ҳиссасини қўшди.

АДАБИЁТ ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТРАТУРА / REFERENCES):

1. Ўзбекистон Миллий архиви, И,19-жамғарма,1041-иш, 1-26-варақлар
2. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, И.19-жамғарма, 908-иш, 28-варақ
3. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, И.19-жамғарма, 1-рўйхат, 28237-иш, 33-варақ
4.Ўзбекистон Миллий архиви, И.19-жамғарма, 1-рўйхат, 24096-иш, 3,20,21,23-варақлар.
5. Ўзбекистон Миллий архиви, И.1-жамғарма, 16-рўйхат, 2065-иш, 1,9,13-варақлар.
International scientific journal “Interpretation and researches” Volume 2 issue 3 (25) | ISSN:

2181-4163 | Impact Factor: 8.2.56

6. Ўзбекистон Миллий архиви, И. 1-жамғарма, 16-рўйхат,2065-иш,1,9,13-варақ

7. Ўзбекистон Миллий архиви, И.19-жамғарма, 1-рўйхат, 32650-иш, 30, 53-54-варақлар.

8. Ўзбекистон Миллий архиви, И.1-жамғарма, 5-рўйхат, 850-иш, 22-варақ

11. Egamberdiyev, A. YOSHLAR FAOLIYATINING FALSAFIY JONLARI. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych, 91 (1), 2022-2026.

12. Abdumalikovich, E. A. (2018). Uyushmagan yoshlar bilan ishlashning innovatsion usullari. Evropa fanlari sharhi, (9-10-1), 259-260.

13. Elmurod, K. (2022). TARIX DARSLARIDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. Yosh tadqiqot Jurnali, 1 (3), 49-54.

14. Karimov, E. (2020). YOSHLARNING MA'NAVIY TARBIYASI GLOBALLASHTIRISH SHART. Nazariy va amaliy fanlar, (5), 863-865.

15. Parpiev, MT (2023). AXBOROTLANGAN JAMIYATDA AXBOROT VA PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH VAZIFALARI.

16. Yusupova, S. va Norinova, D. (2023). YOSH AVLOD TARBIYASIDA "TA'LIM" FANINI O'QITISH VA O'QITISH TUSHUNCHASINING O'RNI. Fan va innovatsiyalar, 2 (B6), 98-101.

17. Nizomtdinovna, Y. S. (2022). Farg'ona vodiysidagi tarixiy demografik jarayonlar. Miasto Przyszłości, 24, 546-548.

18. Egamberdiyev, A., & Poziljonov, J. (2023). JADID MARIFATPARVARLARINING TA'LIM-TARBIYANI ISLOH QILISHDAGI O'RNI. Talqin va katta, 1 (24).

19. Poziljonov, J. (2024). TURKISTON JADIDLARI IJTIMOIY-FALSAFIY TA'LIMOTINING KELIB CHIQISH OMILLARI. Sharh va tadqiqotlar, 2 (1 (23)).

20. Qosimbek o'g'li, PJ (2023). JADIDCHILIKNING, JAMIYAT HUQUQIY O 'ZLIGINI SHAKILLANTIRISHGA YO 'NALTIRILGAN TARG'IBOT MAQSAD MUDDAOSI. OBRAZOVANIE NAUCA I INNOVATSIONNYE IDEIV MIRE, 20 (7), 39-42.

21. Poziljonov, J. (2023). Jadid ma'rifatparvarlarining ta'lim-tarbiyani isloh qilishdagi o'rni. TALQIN VA TADQIQOTLAR ILMIY-USLUBIY JURNALI.